

УДК 730: 711.4 (045)

канд. арх., доцент, Чернявський В.Г.,
Національний авіаційний університет, м. Київ

РОЛЬ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОЇ СКУЛЬПТУРИ ПРИ ФОРМУВАННІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглядається роль монументально-декоративної скульптури при формуванні міського середовища.

Ключові слова: *архітектура, монументально-декоративна скульптура, синтез мистецтв, міське середовище.*

Взаємодія архітектури і скульптури складає одну з важливих проблем історії мистецтва. Ґрунтуючись на художніх і композиційних зв'язках синтезу образотворчого мистецтва і архітектури, це багато в чому сприяло їх взаємному впливу один на одного.

Особлива гострота і актуальність проблеми взаємозв'язку архітектури і скульптури в мистецтві викликана і тим, що вона торкнулася не лише конкретно-пластичного вираження синтезу мистецтв, але і основних сторін процесу формування архітектури. Значення обох аспектів взаємозв'язку архітектури і скульптури в цьому відношенні має широке практичне значення, а сама композиційна єдність двох мистецтв є важливим критерієм: образної сили і виразності архітектурно-художнього середовища, що оточує людину. По суті, проблема синтезу архітектури і скульптури дозволяє підійти до вирішення однієї з найважливіших проблем архітектури - «людина і середовище» [1,2,3,4].

Монументально-декоративна скульптура завдяки своїм просторово-пластичним якостям сприяє формуванню оригінального обличчя міста і є активним засобом художньої дії на людину. Скульптура не просто насичує міське середовище, а активно бере участь в її формуванні специфічною мовою, найтіснішим чином, пов'язаною з мовою архітектури [1, 2, 5, 6].

Самі по собі форми композиційного взаємозв'язку архітектури і скульптури вельми багатообразні. Скульптура може безпосередньо взаємодіяти архітектурною формою — її об'ємом, пластикою, масою (наприклад, кругла скульптура і рельєф в їх стосунках з композицією будівлі або монументи за участю скульптури). Взаємовідношення скульптури з архітектурою може бути і опосередкованим, таким, як зв'язок пластичних композицій з архітектурним і природним довкіллям — планувальною структурою ансамблю (міста, площі, вулиці, парку, природного ландшафту), з їх конкретними просторовими і пластичними особливостями.

Взаємозв'язки архітектури і скульптури можуть бути просторовими і пластичними. Як правило, вони виступають в нерозривній єдності, хоча в одних випадках можна говорити про переважання пластичних зв'язків (наприклад, всі види участі скульптури в композиції будівлі), в інших — про яскраво виражену гармонію, рівнозначність просторових і пластичних аспектів (наприклад, монументи).

Скульптура, так само, як і живопис, може бути станковою (статуї, портрети, жанрові сцени), тобто що має самостійне художнє значення і монументальною (пам'ятники, декоративна скульптура в садах і парках, рельєфи на будівлях, меморіальні ансамблі). Монументальна скульптура фізично або просторово пов'язана з архітектурою або з певним природним оточенням і тому статично закріплена (на п'єдесталі або яким-небудь іншим чином) [6].

Найбільш значним розділом світового мистецтва скульптури є монументальна скульптура.

Монументальна скульптура відображала серйозні, великі ідеї не лише у формі пам'ятників. До монументальної скульптури відносяться також рельєфи, розташовані як на стінах будівель, так і окремо у вигляді стел. Важливий розділ монументальної скульптури — пластична краса будівель, як чисто декоративна, у вигляді тих, що підтримують балкони і еркери фігур атлантів і каріатид або скульптурних груп, що завершують будівлю, так і змістовне, таке, що відображає сюжети суспільного життя. Одна з поширених форм монументальної скульптури — статуя, яка може бути художнім символом цілої країни, історичної епохи.

Провести чітку грань між декоративною і монументальною скульптурою не завжди буває просто.

Монументально-декоративна скульптура має велике значення в структурі міського середовища і визначає трансформацію видів монументально-декоративної пластики, характер взаємозв'язків її з архітектурою, людиною, зміну пластичної мови скульптури. Монументально-декоративна скульптура завжди вступає у певні відносини з архітектурою. Тому участь скульптури у формуванні міського середовища вже само по собі передбачає включення її в конкретну композицію ансамблю або окремої споруди.

З врахуванням розміщення в структурі міста слід виділити, перш за все, групу жанрів, покликаних увічнити значні історичні події і видатних діячів сьогодення і минулого. До їх числа належать: пам'ятники, меморіальні дошки, надгробки, меморіальні комплекси. Особливим, самостійним жанром є декоративна скульптура. Безпосередньо примикає до неї «ігрова» скульптура, розрахована на дітей.

Кожен з названих жанрів володіє специфічними просторово-пластичними якостями і виразними можливостями.

Серед всіх форм використання монументально-декоративної скульптури в сучасному місті найбільш популярний - монумент.

До групи пам'ятників примикають по своєму призначенню меморіальні дошки. Ця традиційна форма увічнення в порівнянні з монументами носить камерний характер і завжди пов'язана з конкретними подіями.

Найбільш поширені в сучасній практиці меморіальні дошки, пластично безпосередньо пов'язані з будівлею. З цієї особливості витікає певна система пластичних взаємозв'язків: зв'язок скульптурної і архітектурної форми в межах композиції самої дошки, збагаченою написом, зв'язок дошки як цілого з архітектурою конкретної будівлі (причому цей вигляд зв'язків, як правило, диктується не законами композиції, а історичними фактами). В окремих випадках містобудівна ситуація викликає підкреслено просторове або колористичне рішення в межах настінної пластичної композиції. Меморіальні дошки, розраховані на безпосереднє сприйняття, по своїй пластичній мові, за законами побудови форми щонайближче настінним рельєфом.

У композиції меморіальних дощок можна прослідити прийоми, характерні для сучасної архітектурної пластики, — посилення декоративності, ускладнення просторових співвідношень скульптури з архітектурним фоном, що виразилося в переході від рельєфу до форм круглої скульптури, широке використання багатих пластичних і колористичних можливостей металу.

Певний інтерес представляють меморіальні дошки, що окремо стоять (одиначні стели або композиції з декількох архітектурно-пластичних об'ємів). Такі меморіальні дошки вільно поєднуючи виразні можливості архітектури, пластики, живопису, шрифту, значно активніше і в містобудівному відношенні.

З точки зору конкретних форм композиційного взаємозв'язку скульптури і архітектури меморіальні дошки займають проміжне місце між власне пам'ятниками і декоративною скульптурою.

Особливо яскрава співдружність архітектури і монументально-декоративної скульптури виявляється в меморіальних комплексах — кладовищах, меморіальних парках і власне меморіальних ансамблях. У меморіальних комплексах ширше, ніж в інших жанрах, виявляється взаємодія різних видів мистецтв, що збагачує взаємний вплив один одного.

Традиція оформлення в'їзду до міста, що вирушає углиб століть, знаходить своє вираження в архітектурі. В'їзні знаки можуть бути одним з елементів художнього оздоблення міста, його естетичної повноцінності і різноманіття виразних засобів, що допомагають створенню неповторних архітектурних рис.

Велике поширення має декоративна скульптура. У поняття декоративної скульптури включається архітектурна пластика і скульптура, що входить в композицію архітектурного комплексу (просторово-пластичні доміанти, організуючі підходи, зони сприйняття і тому подібне), а також окремі твори скульптури, що мають самостійне значення в міському ансамблі.

Суть декоративної скульптури, відповідає змісту терміну «декоро» (прикрашаю), будучи одним з елементів організації, що оточує людину просторово-пластичного довкілля. Особливості жанру допускають і сюжетно-тематичні твори, у тому числі наповнені великим ідейним змістом, і твори чисто декоративні, орнаментальні, безсюжетні, абстрактні і тому подібне. Пластичні форми декоративної скульптури обумовлені не лише можливостями самої скульптури, але і різноманітністю композиційних зв'язків з архітектурою і природним оточенням.

З точки зору композиційних принципів синтезу скульптури і архітектури всю декоративну пластику можна умовно розділити на дві групи: скульптуру, пов'язану з композицією будівлі, - переважно пластичні взаємозв'язки і скульптуру що окремо стоїть, самостійно бере участь у вирішенні завдань синтезу - просторові взаємозв'язки.

Для того, щоб скульптура стала активним засобом в загальному процесі створення середовища, вона повинна композиційно виправдано увійти до цього середовища. Складність завдання полягає в тому, що будівництво і реконструкція міст наводять до істотних змін архітектурного середовища і визначають скульптурі свої вимоги.

Укрупнення масштабу архітектурного середовища виявляється в архітектурі нових і районах, що реконструюються. На це впливає ряд чинників - соціально-функціональних, будівельно-технічних, транспортних.

В той же час, містобудівні ситуації різні. Різні і традиційні, століттями уявлення, що вироблялися, про масштаб середовища, в якому звиклася жити людина. Вочевидь, представлення жителів старої частини міста, що історично склалася, відмінні від жителів нових районів, що формуються.

Психологічні скачки, які доводиться переживати людям, викликані дискомфортом архітектурного середовища в містобудівному її розумінні. Тут позначаються і характер архітектурних традицій, специфічний, для кожного міста, і потенційні резерви для розвитку масштабних уявлень людини, які виховуються природним довкіллям і тією роллю, яку завойовують собі в новому архітектурному середовищі. Додатковими засобами масштабного взаємозв'язку між архітектурою і людиною може виступати монументально-декоративна скульптура.

Загальноприйнята форма участі скульптури в міському ансамблі — монумент — з успіхом використовується містобудівниками завдяки своїй художній виразності. Монумент — важливий смисловий і композиційний елемент ансамблю, йому більш ніж іншим видам пластичних композицій, властива важлива якість — крупно масштабність і містобудівне значення. Створені з врахуванням рельєфу місцевості, вони стають домінантами в місті, організовують його силует, стають його символами.

У той же час в 90-і роки в Києві з'являються невеликі камерні пам'ятники, які відрізняються своєю постановкою від традиційного стилю. Виконані з любов'ю і смаком залучають жителів міста своїм людським масштабом, щирістю, хорошою іронією.

Скульптура, що перестала бути деталлю будівлі, одночасно з архітектурою переймає на себе відповідальні функції організації міського простору на всіх його стадіях — від формування загальноміських центрів до самотійної і важливої ролі у виявленні всіляких більш інтимних просторів житлових комплексів. Вона все частіше і частіше стає елементом містобудівної композиції. Саме тому усе більш зростає значення правильного в містобудівному відношенні розміщення скульптури і її відповідності композиційним принципам архітектурного ансамблю.

Розміри скульптурних монументів, як правило, збільшуються значно повільніше, ніж розміри архітектурних споруд. Тому наш час вніс ще одну особливість до взаємодії архітектури і скульптури — нові їх масштабні співвідношення.

Міська скульптура за порівняно рідкими виключеннями, була і залишається більш відповідна людині, ніж нові крупні багатоповерхові будівлі. Скульптура, так само, як і малі архітектурні форми, часто бере на себе важливу роль — підкреслити «людяність» створюваних крупних міст і величезних будівель, служити «перехідною ланкою» в шкалі масштабних співвідношень. Цю обставину також необхідно враховувати при розміщенні і виборі прийомів постановки скульптури в архітектурному середовищі.

Особливе значення набуває в сучасній скульптурі оригінальність пластичного рішення. Навіть добре професійно виконані, але багато разів повторювані в своїй композиції, пам'ятники втрачають в своїй виразності, стають малопомітними елементами міського інтер'єру.

Існують об'єктивні медичні свідчення, які показують, що безлике архітектурне середовище, що не дає людині всілякої, багатопланової і багаторівневої інформації, негативно позначається на його психіці, діє пригноблюючи на настрій і багато інших життєвих функцій організму. Ця проблема середовища стала особливо гострою в сучасній ситуації технічної ери,

що вимагає створення для життя людей особливо сприятливої психологічної і естетичної обстановки. Втрати (а з точки зору затишку, самопочуття, легкості орієнтації сучасне крупне місто безумовно поступається старим містам) мають бути компенсовані новими властивостями і якостями життєвого середовища.

Тим більше необхідно знайти такі композиційні прийоми, які забезпечували б людині відчуття масштабності з довкіллям. І хоча скульптура — не єдиний засіб, за допомогою якого встановлюються масштабні співвідношення людини і архітектура, проте, вона стає необхідною і важливою не лише на площі, але усюди, де має бути створене сприятливе для людини просторове середовище.

Велику роль при формуванні об'ємно-просторової композиції пам'ятника може грати озеленення і включення в структуру комплексу води. Озеленення стає ще одним додатковим, масштабно співвіднесеним з людиною, елементом середовища. Це дозволяє навіть у великих просторах ставити невеликі скульптури, створюючи довкола них мікрозони з дерев, чагарників, квітів.

В цілому перспективність використання монументально-декоративної пластики і створення масштабного до людини середовища, разом з архітектурою малих форм і благоустроєм скульптура може виявитися важливим засобом встановлення реальних масштабних співвідношень між людиною і «великою архітектурою».

Не менш цікаво використання скульптури як пластичної характеристики архітектурного середовища. Інтерес до засобів монументально-декоративного мистецтва, потреба знайти їм вживання в архітектурі міста говорить про те велике значення, яке додається мистецтву.

Психофізіологічна потреба людини в пластичності довкілля, в тій або іншій мірі її пластичної насиченості існує об'єктивно. В архітектурі повинні отримувати розвиток композиційні прийоми, завдяки яким міське середовище набуває більш яскраво виражених пластичних характеристик. Змінюються пластичні властивості, як громадських будівель, так і масової житлової забудови, що одержує чіткіші об'ємні характеристики головним чином шляхом просторового розвитку самих будівель, скульптурного ліплення об'ємів.

Таким чином, сучасні тенденції формування міського середовища дозволяють говорити про необхідність зміни в композиційній основі простору, що готує реальне місце для скульптури, про інші пластичні якості архітектурного середовища, в яке може органічно вписатися скульптурний твір.

Масштабні і пластичні якості архітектурного середовища повинні складати важливу основу для органічного включення в неї монументально-декоративної скульптури. Суттєве оновлення тканини сучасних міст, дозволить приступити

до послідовної реалізації прийомів, що намітилися на практиці, пов'язаних із створенням сприятливого для людини середовища.

Література:

1. Швидковский О.А. Гармония взаимодействия: (Архитектура и монументальное искусство) / Олег Александрович Швидковский. – Москва: Стройиздат, 1981. – 280 с.
2. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды: Учебник / Шимко В.Т.– М.: “Архитектура-С”, 2006. – 384 с.
3. Новикова Е.Б., Интерьер общественных зданий: (художественные проблемы) / Елена Борисовна Новикова. – М.: Стройиздат, 1984. – 272 с.
4. Раннев В.Р. Интерьер : Учеб. пособие дляarchit. спец. вузов / Валентин Романович Раннев. – Москва : Высшая школа, 1987. – 232 с.
5. Дизайн архитектурной среды : Учеб. для вузов / [Г.Б. Минервин, А.П. Ермолаев, В.Т. Шимко и др.] ; под ред. А.В. Ефимова. – М. : Архитектура-С, 2007 – 504 с.
6. Иванова И.В. Скульптура и город / Ирина Васильевна Иванова. – М.: Стройиздат, 1986. – 159 с. Новикова Е.Б., Интерьер общественных зданий: (художественные проблемы) / Елена Борисовна Новикова. – М.: Стройиздат, 1984. – 272 с.

Аннотация

Рассматривается роль монументально-декоративной скульптуры при формировании городской среды.

Ключевые слова: *архитектура, монументально-декоративная скульптура, синтез искусств, городская среда.*

Annotation

In a robot examined role of monumental-decorative sculpture at forming of city environment.

Keywords: *architecture, monumental-decorative sculpture, synthesis of arts, city environment.*